

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZVISNE ODVJETNICE
ELEANOR SHARPSTON
od 24. rujna 2015.¹

Predmet C-399/14

**Grüne Liga Sachsen e.V. i dr.
protiv
Freistaat Sachsen**

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Bundesverwaltungsgericht (Njemačka))

„Direktiva o staništima – Posebna područja očuvanja – Uvrštavanje područja na popis područja od značaja za Zajednicu nakon odobrenja projekta, ali prije početka radova – Pitanje je li potrebno preispitati početnu ocjenu projekta – Pravila kojima je uređeno takvo preispitivanje – Posljedice završetka projekta prema pravomoćnom odobrenju planova prije nego što se može donijeti konačna odluka o valjanosti ocjene i preispitivanja“

1. Direktiva o staništima² namijenjena je tomu da doprinese osiguranju biološke raznolikosti očuvanjem prirodnih staništa i divlje faune i flore na europskom području država članica. U tu svrhu njome je utvrđen niz zahtjeva u vezi s određivanjem i očuvanjem prirodnih staništa.
2. Konkretno, Europska komisija mora voditi popis „područja od značaja za Zajednicu“ na temelju prijedloga država članica. Jednom kada je područje uvršteno na taj popis, s njime se mora postupati kao s „posebnim područjem očuvanja“. Unutar takvih područja države članice moraju poduzeti odgovarajuće korake kako bi se izbjeglo pogoršanje prirodnih staništa. One također moraju napraviti ocjenu prihvatljivosti svakog plana ili projekta koji nije izravno povezan s upravljanjem područjem, ali bi na njega mogao imati značajan utjecaj. Nacionalna tijela smiju obično odobriti plan ili projekt samo ako on neće negativno utjecati na cjelovitost dotičnog područja. Međutim, ako se, unatoč negativnoj procjeni i u nedostatku drugih pogodnih mogućnosti, plan ili projekt ipak mora provesti zbog važnih razloga prevagujućeg javnog interesa, dotična država članica mora poduzeti sve kompenzacijske mjere.
3. Ovaj zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio njemački Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) odnosi se na izgradnju mosta na rijeci Labi, koja je planirana i odobrena u vrijeme kada područje s obje strane rijeke nije bilo klasificirano kao područje od značaja za Zajednicu, ali je započeta i dovršena nakon što je područje uvršteno na Komisijin popis.
4. Nacionalna tijela provela su prethodno ispitivanje projekta u prvom stadiju odobravanja planova, uz *a posteriori* ispitivanje nakon uvrštavanja na Komisijin popis. Međutim, udruga za zaštitu prirode i dalje osporava valjanost odobrenja planova, među ostalim, stoga što procjene nisu bile potpuno u skladu sa zahtjevima Direktive o staništima, koje je trebalo u cijelosti uzeti u obzir nakon Komisijina uvrštavanja.

¹ — Izvorni jezik: engleski

² — Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore (SL 1992., L 206, str. 7.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 2., str. 14.)

5. Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) traži smjernice za primjenu tih zahtjeva u takvim okolnostima.

Direktiva o staništima

6. Člankom 3. stavkom 1. Direktive o staništima predviđeno je, među ostalim, sljedeće:

„Koherentna europska ekološka mreža posebnih područja očuvanja osniva se pod nazivom Natura 2000. Ova mreža, sastavljena od područja u kojima se nalaze prirodni stanišni tipovi navedeni u Prilogu I. i staništa vrsta navedenih u Prilogu II., omogućuje održavanje određenih prirodnih stanišnih tipova i staništa vrsta ili, kad je to potrebno, njihov povrat u povoljno stanje očuvanosti u njihovom prirodnom arealu.“

7. Člankom 4. stavkom 1. od država članica zahtijeva se da predlože popis područja, uz naznaku koji se prirodni stanišni tipovi i koje se zavičajne vrste nalaze na tom staništu. Stavcima 2. i 3. utvrđen je postupak u okviru kojeg Komisija, na temelju popisa država članica, u roku od šest godina od priopćenja Direktive treba sastaviti popis područja od značaja za Zajednicu u kojem se navode područja na kojima se nalaze jedan ili više prioriternih prirodnih stanišnih tipova ili prioriternih vrsta. Stavcima 4. i 5. predviđeno je:

„4. Kad se područje od značaja za Zajednicu usvoji u skladu s postupkom utvrđenim u stavku 2, dotična država članica ga određuje kao posebno područje očuvanja što je prije moguće, a najkasnije u roku od šest godina, ustanovljujući prioritete u svjetlu značaja tih područja za održavanje ili obnavljanje povoljnog stanja očuvanosti prirodnog stanišnog tipa iz Priloga I. ili vrste iz Priloga II. te koherentnosti mreže Natura 2000, u svjetlu prijetnji od pogoršanja ili uništenja kojima su ta područja izložena.“

5. Čim se područje uvrsti na popis [od značaja za Zajednicu] podložan je odredbama članka 6. stavaka 2., 3. i 4.“

8. Članak 6. glasi kako slijedi:

„1. Za posebna područja očuvanja, države članice utvrđuju potrebne mjere za očuvanje koje prema potrebi uključuju odgovarajuće planove upravljanja, posebno priređene za ta područjima [područja] ili integrirane u druge razvojne planove te odgovarajuće zakonske, administrativne ili ugovorne mjere koje odgovaraju ekološkim zahtjevima prirodnih stanišnih tipova iz Priloga I. i vrstama iz Priloga II. koji su prisutni na tim područjima.“

2. Države članice poduzimaju odgovarajuće korake kako bi se u posebnim područjima očuvanja izbjeglo pogoršanje prirodnih staništa i staništa vrsta, kao i uznemiravanje vrsta za koje su ta područja određena, u mjeri u kojoj bi takvo uznemiravanje moglo utjecati na ciljeve ove Direktive.

3. Svaki plan ili projekt koji nije izravno povezan s upravljanjem područjem ili potreban za njegovo upravljanje, ali bi na njega mogao imati značajan utjecaj, bilo pojedinačno bilo u kombinaciji s ostalim planovima ili projektima, predmet je ocjene prihvatljivosti utjecaja koje bi mogao imati na to područje, s obzirom na ciljeve očuvanja područja. U svjetlu zaključaka procjene utjecaja na područje i sukladno odredbama stavka 4., nadležna tijela državne vlasti odobravaju plan ili projekt tek nakon što se uvjere da on neće negativno utjecati na cjelovitost dotičnog područja te, ako je to potrebno, nakon dobivanja mišljenja od šire javnosti.

4. Ako se, unatoč negativnoj procjeni utjecaja na područje i u nedostatku drugih pogodnih mogućnosti, plan ili projekt ipak moraju provesti zbog [važnih] prevladavajućeg [prevagujućeg] javnog interesa, uključujući interese socijalne ili gospodarske prirode, država članica poduzima sve kompenzacijske mjere kako bi osigurala zaštitu koherentnosti mreže Natura 2000. Ona Komisiju izvješćuje o usvojenim kompenzacijskim mjerama.

Kad se u određenom području nalazi prioritetni prirodni stanišni tip i/ili prioritetna vrsta, mogu se razmatrati samo ona pitanja koja se odnose na zdravlje ljudi ili javnu sigurnost, na korisne posljedice od primarnog značaja za okoliš ili, nastavno na mišljenje Komisije, na ostale imperativne [važne] razloge prevladavajućeg [prevagujućeg] javnog interesa.“

9. Prilozi I. i II. Direktivi o staništima naslovljeni su „Prirodni stanišni tipovi od interesa Zajednice čije očuvanje zahtijeva određivanje posebnih područja očuvanja“ i „Životinjske i biljne vrste od interesa Zajednice čije očuvanje zahtijeva određivanje posebnih područja očuvanja“. U svakom od njih navedeno je da određeni stanišni tipovi i određene vrste imaju prioritetni položaj.

Prenošenje Direktive o staništima u Freistaatu Sachsen (savezna zemlja Saska)

10. Člankom 22.b Sächsisches Naturschutzgesetz (Zakon savezne zemlje Saske o zaštiti prirode; u daljnjem tekstu: SächsNatschG) iz 1994. u biti se prenosi članak 6. stavci 3. i 4. Direktive o staništima.

11. Stavkom 1. te odredbe zahtijeva se provođenje ocjene utjecaja prije izvršenja bilo kojeg projekta na području od značaja za Zajednicu, a stavkom 2. zabranjuje se izvršenje ako ocjena utjecaja otkrije opasnost od ozbiljne štete. U skladu sa stavkom 3., zabrana može otpasti samo ako je projekt nužan iz važnih razloga od prevagujućeg općeg interesa i željeni rezultat ne može se postići sredstvima koja uključuju manju štetu. Kad se u području nalaze prioritetna staništa ili vrste, mogu se načelno isticati samo razlozi koji se temelje na zdravlju ljudi, javnoj sigurnosti (uključujući nacionalnu obranu ili civilnu zaštitu) ili na značajnom pozitivnom utjecaju na okoliš (stavak 4.). Ako zabrana otpadne, moraju se poduzeti sve mjere potrebne kako bi se osigurala zaštita koherentnosti mreže Natura 2000 (stavak 5.).

12. Tijela Freistaata Sachsen usto su dužna (na temelju uredbi ministra donesenih 2003.) postupati u skladu s Arbeitshilfe zur Anwendung der Vorschriften zum Aufbau und Schutz des Europäischen ökologischen Netzes Natura 2000 (Vodič za primjenu odredaba o uspostavljanju i zaštiti europske ekološke mreže Natura 2000). U skladu s poglavljem 3.3. tog vodiča, isti standardi kako se primjenjuju na područja od značaja za Zajednicu uvrštena na popis (uključujući članak 22.b stavke 3. do 5. SächsNatschG-a) moraju se primijeniti na područja na koja se Direktiva o staništima „potencijalno“ odnosi (uključujući područja o kojima je Komisija obaviještena, ali ih još nije uvrstila na popis).

Činjenično stanje, postupak i prethodna pitanja

13. Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) objašnjava da je Grüne Liga Sachsen udruga za zaštitu prirode koja osporava odobrenje planova dano 25. veljače 2004. za izgradnju „Waldschlößchenbrücke“, mosta koji prelazi preko rijeke Labe i livada duž njezinih obala na mjestu gdje teče kroz Dresden, u Saskoj.

14. Odobrenje planova temeljilo se na procjeni dovršenoj u siječnju 2003. kojom su se istraživali mogući učinci projekta izgradnje na ciljeve zaštite i očuvanja zaštićenog područja „Elbtal zwischen Schöna und Mühlberg“ (dolina Labe između Schöne i Mühlberga), uključujući spomenute livade, koje je u ono vrijeme bilo klasificirano na nacionalnoj razini, ali ga Komisija još nije uvrstila na popis. Ako bi se utvrdilo postojanje rizika od značajnog pogoršanja, trebala bi uslijediti ocjena na temelju članka 6. Direktive o staništima. Vještačenjem je utvrđeno da projekt nije značajno ili trajno utjecao na ciljeve očuvanja područja.

15. Grüne Liga Sachsen u travnju 2004. podnijela je tužbu kojom pobija odobrenje planova. Na temelju nacionalnog postupovnog prava, ta tužba nije imala suspenzivni učinak. Grüne Liga Sachsen stoga je podnijela zahtjev za donošenje rješenja o privremenoj mjeri kako bi se odgodio početak građevinskih radova.

16. Nakon što ju je Njemačka obavijestila u ožujku 2003. (kako proizlazi iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje), Komisija je u prosincu 2004. uvrstila područje na popis područja od značaja za Zajednicu.

17. Zahtjev Grüne Lige Sachsen za rješenje o odgodi građevinskih radova odbio je Sächsisches Oberverwaltungsgericht (Viši upravni sud Saske) u drugom i zadnjem stupnju 12. studenoga 2007. Radovi na mostu počeli su kasnije te godine.

18. Nakon daljnjih vještačenja, nadležno tijelo 14. listopada 2008. donijelo je odluku da provede novu ograničenu ocjenu negativnih utjecaja u vezi s građevinskim projektom, pozivajući se na datum odobrenja planova. Projekt je ponovno iznimno odobren, uz primjenu posebnih mjera.

19. Nakon izmjene planova u rujnu 2010., Grüne Liga Sachsen ponovno je podnijela zahtjev za suspenzivnu mjeru koji je Sächsisches Oberverwaltungsgericht ponovno odbio u drugom i zadnjem stupnju u listopadu 2010.

20. Glavna tužba Grüne Lige Sachsen i žalba s njom u vezi također su bile neuspješne. Revizija je sada u tijeku pred Bundesverwaltungsgerichtom, koji smatra da ocjena iz 2003. i preispitivanje iz 2008. nisu ispunjavali standarde koji se zahtijevaju Direktivom o staništima. Nakon što je u ocjeni iz 2003. zaključeno da neće biti znatnih ili dugotrajnih negativnih učinaka, nije provedena detaljnija analiza. Iako je preispitivanjem iz 2008. utvrđeno da postoji znatan negativan utjecaj (koji se može riješiti kompenzacijskim mjerama u smislu članka 6. stavka 4. Direktive o staništima), njime su razmotrena samo dva stanišna tipa i jedna vrsta.

21. Kako bi preciznije utvrdio zahtjeve iz Direktive o staništima, Bundesverwaltungsgericht stoga traži prethodnu odluku o sljedećim pitanjima.

„1. Treba li članak 6. stavak 2. [Direktive o staništima] tumačiti na način da projekt izgradnje mosta koji je odobren prije uvrštavanja područja u popis područja od značaja za Zajednicu, a ne služi izravno upravljanju područjem, mora biti podvrgnut preispitivanju utjecaja prije njegova izvođenja ako je područje uvršteno u popis nakon izdavanja odobrenja, ali prije početka izvođenja projekta, dok je prije izdavanja odobrenja provedena samo procjena rizika/prethodno ispitivanje?

2. U slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje:

Mora li nacionalno tijelo prilikom *a posteriori* preispitivanja poštovati zahtjeve iz članka 6. stavaka 3. i 4. Direktive o staništima ako je na njima htjelo preventivno temeljiti procjenu rizika/prethodno ispitivanje koje je prethodilo izdavanju odobrenja?

3. U slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje i niječnog odgovora na drugo pitanje:

Koji zahtjevi moraju biti postavljeni u skladu s člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima za *a posteriori* preispitivanje odobrenja izdanog za projekt i na koji se trenutak treba odnositi to ispitivanje?

4. Treba li u okviru dopunskog postupka koji služi ispravljanju pogreške utvrđene prilikom *a posteriori* preispitivanja u skladu s člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima ili ocjene utjecaja u skladu s člankom 6. stavkom 3. iste direktive odgovarajućim izmjenama uvjeta za ispitivanje uzeti u obzir da je građevina mogla biti izgrađena i korištena jer je rješenje o odobrenju plana bilo izvršno odmah te je zahtjev za privremene mjere pravomoćno odbijen? Vrijedi li to u svakom slučaju za naknadno ispitivanje drugih pogodnih mogućnosti koje je potrebno u okviru odluke u skladu s člankom 6. stavkom 4. Direktive o staništima?“

22. Pisana očitovanja podnijeli su Grüne Liga Sachsen, Freistaat Sachsen (tuženik u glavnom postupku), Češka Republika i Komisija te su se svi usmeno očitovali na raspravi 17. lipnja 2015.

Dodatne okolnosti u navodima stranaka

23. U pisanim očitovanjima Grüne Liga Sachsen i Freistaat Sachsen iznijeli su činjenice na kojima se temelji zahtjev za prethodnu odluku. Iako Sud nije nadležan izraziti bilo kakvo stajalište o činjenicama, moglo bi biti korisno imati cjelovitiji uvid u kontekst.

24. Prvo, Grüne Liga Sachsen tvrdi da je Komisija obaviještena o području u lipnju 2002., a ne u ožujku 2003., kako to navodi Bundesverwaltungsgericht.

25. Iz onoga što je Komisija navela na raspravi proizlazi da Grüne Liga Sachsen u tom pogledu ima pravo. Komisija je obavijestila Sud da je u ožujku 2002. primila „prvi popis“ (što može objasniti moguću zabunu u vezi s ožujkom 2003.), a u lipnju 2002. službeni prijedlog Njemačke. U svakom je slučaju nesporno da je područje u prosincu 2004. uvršteno na Komisijin popis područja od značaja za Zajednicu. Osim toga, to je irelevantno za pitanja koja su se pojavila jer je u svakom slučaju projekt mosta odobren (u veljači 2004.) nakon obavijesti i prije Komisijina uvrštavanja na popis.

26. Što se tiče prirode područja i učinaka gradnje mosta, Grüne Liga Sachsen objašnjava da predmetne livade predstavljaju stanišni tip „nizinske košanice“, koje nastanjuje nekoliko vrsta ptica i kukaca, te da su ciljevi očuvanja područja ugroženi gubitkom površine zbog činjenice da je ono podijeljeno mostom i da su radovi na mostu zadirali u staništa određenih vrsta riba.

27. Sa svoje strane, Freistaat Sachsen navodi mjere izbjegavanja i kompenzacijske mjere poduzete kako bi se ublažili učinci mosta: ograničenja brzine u određeno vrijeme, grmlje za navođenje letova šišmiša, ponovna uspostava i razvoj drugih područja osim nizinskih košanica te razvoj staništa „rijeka s blatnjavim obalama“. On objašnjava da je most bio potreban kako bi se odteretilo prometno zagušenje i poboljšale veze između predjela s obje strane rijeke te da se ciljevi očuvanja predmetnog područja (koje se ukupno proteže na više od 180 km obale rijeke, uključujući naseljene dijelove kao što su oni u Dresdenu, gdje rijeku premošćuje osam drugih mostova) odnose na 14 stanišnih tipova i 19 vrsta navedenih u prilogima I. i II. Direktivi o staništima³.

3 — Iz informacija na internetskoj stranici Europske agencije za okoliš (<http://eunis.eea.europa.eu/sites/DE4545301>) proizlazi da su dva stanišna tipa i dvije vrste među onima za koje je u prilogima Direktivi o staništima navedeno da imaju prioritetni status. Međutim, ne čini se vjerojatnim da se dva prioriteta stanišna tipa (šume velikih nagiba i klanaca Tilio-Acerion i nizinske šume johe (*Alnus glutinosa*) i velikog jasena (*Fraxinus excelsior*)) nalaze u blizini spornog mosta preko Labe unutar grada Dresdenu. S druge strane, dvije prioriteta vrste (danja medonjica i mirišljivi samotar) mogle bi biti vrlo raširene preko cijelog područja, kao što je to Komisija potvrdila na raspravi, barem u pogledu danje medonjice.

28. Grüne Liga Sachsen i Freistaat Sachsen suglasni su da je prethodnu ocjenu, provedenu prije odobravanja planova, nadležno tijelo zasnovalo na nacionalnom zakonodavstvu kojim se prenosi članak 6. stavci 3. i 4. Direktive o staništima, iako područje još nije bilo uvršteno na popis kao područje od značaja za Zajednicu. U tom je stadiju zaključeno da projekt neće imati značajan utjecaj u smislu članka 6. stavka 3. Direktive. Odluka iz 2008. o provođenju preispitivanja uslijedila je nakon daljnjih izvješća s drukčijim zaključkom te je bila namijenjena ispunjavanju zahtjeva iz članka 6. stavka 4. Međutim, kako je pojašnjeno na raspravi, Grüne Liga Sachsen smatra (što je sud koji je uputio zahtjev uzeo kao svoju pretpostavku) da početna ocjena i preispitivanje iz 2008. nisu bili potpuno u skladu s tim odredbama, dok Freistaat Sachsen smatra da su bili u svakom pogledu sukladni.

Ocjena

Struktura, primjenjivost i područje primjene članaka 4. i 6. Direktive o staništima

29. Člankom 4. stavkom 1. Direktive o staništima od država članica zahtijeva se da Komisiji u roku od tri godine od priopćenja te direktive dostave popis područja. Njemačka je odgađala to učiniti⁴, no smatram da to nije relevantno za pitanje koje se ovdje postavlja, osim što njemačka tijela ne mogu imati nikakve koristi od svojeg propusta da neodgodivo postupe u skladu sa svojim obvezama. Na temelju članka 4. stavaka 2. i 3., Komisija mora sastaviti popis područja od značaja za Zajednicu u svakoj državi članici u roku od šest godina od priopćenja Direktive. Potom se člankom 4. stavkom 4. od država članica zahtijeva da takva područja odrede kao posebna područja očuvanja najkasnije u roku od daljnjih šest godina. Članak 6. stavak 1., na temelju kojeg države članice moraju za ta područja utvrditi mjere za očuvanje, primjenjuje se stoga od datuma potonjeg određivanja. Međutim, u skladu s člankom 4. stavkom 5., članak 6. stavci 2., 3. i 4. primjenjuje se čim se područje uvrsti na popis područja od značaja za Zajednicu, ali ne prije toga⁵.

30. Stoga se u ovom slučaju članak 6. stavci 2., 3. i 4. Direktive o staništima primjenjivao na predmetno područje od prosinca 2004., kada je ono bilo uvršteno na Komisijin popis, a članak 6. stavak 1. od datuma kada je ono kasnije bilo određeno kao posebno područje očuvanja.

31. U tom pogledu Sud je zaključio da, kada je projekt odobren prije nego što je Komisija uvrstila područje na popis, nikakva kasnija obveza ne postoji izravno na temelju članka 6. stavaka 3. i 4. Direktive o staništima nakon uvrštavanja⁶. Slijedom toga, u ovom slučaju člankom 6. stavkom 3. nije stvorena obveza provođenja ocjene kada je Komisija uvrstila područje na popis u prosincu 2004. jer je projekt već bio odobren u veljači te godine.

32. To uvrštavanje ne dovodi ni do obveze preispitivanja utječu li postojeća odobrenja planova na dotična područja⁷.

4 — Vidjeti presudu Komisija/Njemačka, C-71/99, EU:C:2001:433.

5 — Presuda Dragaggi i dr., C-117/03, EU:C:2005:16, t. 23. do 25. Može se, međutim, primijetiti da se čini kako postoji nedosljednost između članaka 4. i 6. Direktive o staništima, po tome što se članak 6. stavak 2. izričito odnosi na posebna područja očuvanja, dok je člankom 4. stavkom 5. određeno da se ta odredba primjenjuje čim je područje uvršteno na popis područja od značaja za Zajednicu, što može do šest godina prethoditi određivanju kao posebnog područja očuvanja.

6 — Vidjeti presude Komisija/Austrija, C-209/04, EU:C:2006:195, t. 56. i 57. i navedenu sudsku praksu i Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, t. 48. i 49.

7 — Presuda Komisija/Ujedinjena Kraljevina, C-6/04, EU:C:2005:626, t. 57. do 59.

33. Međutim, kada je područje prijavljeno na temelju Direktive o staništima, ali Komisija još nije odlučila o njegovu uvrštavanju na popis, predmetna država članica ne može odobriti zahvate kojima bi se mogle ozbiljno ugroziti ekološke značajke tog područja⁸. U ovom slučaju odobrenje za projekt mosta dano je nakon obavijesti te je stoga podlijegalo tom ograničenju.

34. Nadalje, jednom kada je područje uvršteno na Komisijin popis područja od značaja za Zajednicu, izvršenje projekta odobrenog prije uvrštenja obuhvaćeno je člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima, kojim se utvrđuje opća obveza zaštite koja se sastoji u izbjegavanju pogoršanja i uznemiravanja koji bi mogli imati značajan utjecaj s obzirom na ciljeve te direktive⁹. Sud je također naveo da se „obveza *a posteriori* nadzora može temeljiti na članku 6. stavku 2. Direktive o staništima“¹⁰, iako, kao što to Komisija ističe, još nije odredio u kojim bi okolnostima takva obveza nastala.

35. Naposljetku, odredbe članka 6. Direktive o staništu treba tumačiti kao skladnu cjelinu s obzirom na ciljeve očuvanja iz te direktive. Naime, cilj je stavaka 2. i 3. tog članka osigurati jednaku razinu zaštite prirodnih staništa i staništa vrsta, a njegov stavak 4. samo predstavlja odredbu o odstupanju od druge rečenice navedenog stavka 3.¹¹.

36. Slijedom toga, situacija u glavnom postupku je sljedeća.

37. Prvo, nadležna tijela nisu smjela dati odobrenje za projekt mosta u veljači 2004. ako je postojala bilo kakva opasnost od ozbiljnog ugrožavanja ekoloških značajki područja.

38. Drugo, od prosinca 2004. primjenjivao se članak 6. stavak 2. Direktive o staništima i tijela su stoga bila dužna „poduzima[ti] odgovarajuće korake kako bi se [...] izbjeglo pogoršanje prirodnih staništa i staništa vrsta, kao i uznemiravanje vrsta za koje su ta područja određena, u mjeri u kojoj bi takvo uznemiravanje moglo utjecati na ciljeve ove Direktive“. Taj bi zahtjev u određenim okolnostima (koje će Sud trebati pojasniti u presudi u ovom predmetu) mogao uključivati obvezu da se provede preispitivanje već danog odobrenja.

39. Treće, sâm članak 6. stavak 3. Direktive o staništima ne nameće nikakvu obvezu u odnosu na provođenje ili preispitivanje postupka koji je doveo do odobravanja projekta mosta u veljači 2004., a članak 6. stavak 4., kojim se samo odstupa od druge rečenice članka 6. stavka 3., na sličan način ne može biti izravno relevantan. Međutim, odredbe članka 6. stavka 3. i time možda odredbe članka 6. stavka 4. mogu biti relevantne pri utvrđivanju zahtjeva iz članka 6. stavka 2. jer je razina zaštite zajamčena člankom 6. stavcima 2. i 3. ista.

Prvo pitanje: Potreba za preispitivanjem utjecaja projekta na području koje je uvršteno na popis nakon što je projekt odobren, ali prije njegova izvršenja

40. Sud koji je uputio zahtjev u biti želi znati je li u okolnostima glavnog postupka članak 6. stavak 2. Direktive o staništima zahtijevao da se početna ocjena projekta preispita nakon što je područje uvršteno na Komisijin popis područja od značaja za Zajednicu i prije nego što su radovi počeli.

8 — Vidjeti presude Dragaggi i dr., C-117/03, EU:C:2005:16, t. 26. i 27., Bund Naturschutz in Bayern i dr., C-244/05, EU:C:2006:579, t. 44., 47. i 51. kao i Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, t. 49.

9 — Vidjeti presudu Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, t. 49. i navedenu sudsku praksu.

10 — Vidjeti presudu Komisija/Ujedinjena Kraljevina, C-6/04, EU:C:2005:626, t. 58.; vidjeti također mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u istom predmetu.

11 — Vidjeti presude Sweetman i dr., C-258/11, EU:C:2013:220, t. 32. i navedenu sudsku praksu kao i Briels i dr., C-521/12, EU:C:2014:330, t. 19.

41. Što se tiče tih okolnosti, sud koji je uputio zahtjev navodi, među ostalim, da je prvotno provedena samo „procjena rizika/prethodno ispitivanje“, što očito nije ocjena koja bi ispunjavala zahtjeve iz članka 6. stavka 3. da je ta odredba bila primjenjiva u mjerodavnom razdoblju. Freistaat Sachsen smatra da je izvorna ocjena ispunjavala sve te zahtjeve. Svaku odluku o tom pitanju mora donijeti sam nadležni nacionalni sud, ali, kako bih dala cjelovitiji odgovor, razmotrit ću oba slučaja.

42. Prvo, u slučaju da je izvorna ocjena ispunjavala sve zahtjeve iz članka 6. stavka 3. (i, u mjeri u kojoj se to zahtijeva, članka 6. stavka 4.) Direktive o staništima te s obzirom na činjenicu da je namjena članka 6. stavaka 2. i 3. osigurati istu razinu zaštite, u načelu u članku 6. stavku 2. (koji samo zahtijeva poduzimanje odgovarajućih koraka radi izbjegavanja pogoršanja i uznemiravanja) ne bi, čini se, postojalo ništa što bi dovelo do opće obveze preispitivanja te ocjene zbog strogo formalnog razloga da je područje od tada uvršteno kao područje od interesa Zajednice.

43. Međutim, potpuno je zamislivo da se stanje očuvanosti područja¹² može promijeniti između datuma početne ocjene i datuma početka radova. U ovom slučaju između tih dvaju datuma protekle su više od četiri godine. Člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima određena je trajna obveza osiguravanja iste razine zaštite kao i člankom 6. stavkom 3. te bi bilo suprotno ciljevima te direktive da se dopusti da odobrenje planova ostane neizmijenjeno i da se izvrši tek nakon značajne promjene u stanju očuvanosti područja. Slijedom toga, promjena okolnosti na području ili pojedinosti projekta može dovesti do potrebe za preispitivanjem ocjene s obzirom na promijenjenu situaciju, kao „odgovarajući korak“ koji se zahtijeva člankom 6. stavkom 2. kako bi se izbjeglo pogoršanje staništa ili uznemiravanje vrsta. Nadležni nacionalni sud, koji je jedini ovlašten ocjenjivati činjenice, mora ispitati jesu li u konkretnom slučaju nastupile takve promjene.

44. U tom pogledu ne mislim da se pitanju je li se promjena mogla dogoditi prije ili nakon uvrštavanja na popis kao područja od značaja za Zajednicu može pridati bilo kakvo značenje, već je bitno je li se ona dogodila nakon datuma početne ocjene i prije datuma početka radova.

45. Takav bi se pristup očito trebao primijeniti *a fortiori* da je promjena nastala i da početna ocjena *nije* bila potpuno u skladu s člankom 6. stavcima 3. i 4. Direktive o staništima.

46. Međutim, također se mora razmotriti situacija u kojoj početna ocjena nije bila potpuno sukladna, ali se *nikakva* promjena nije dogodila u okolnostima na području ili u pojedinostima projekta nakon datuma te ocjene, pri čemu je jedini (možda) relevantan događaj uvrštavanje područja na popis od značaja za Zajednicu.

47. U toj situaciji, iako je Sud zaključio da se člankom 6. stavkom 3. Direktive o staništima ne nalaže obveza preispitivanja početne ocjene, on je također predvidio mogućnost da takva obveza može proizlaziti iz članka 6. stavka 2., koji je namijenjen osiguravanju iste razine zaštite¹³.

48. Čini mi se da ta obveza ne može biti apsolutna. Zahtijevati preispitivanje u svim slučajevima bilo bi jednako primjeni članka 6. stavka 3. Direktive o staništima na situacije izvan njezina izričitog područja primjene *ratione temporis* te bi bilo suprotno sudskoj praksi Suda navedenoj u točkama 31. i 32. ovog mišljenja.

49. Međutim, nadležni nacionalni sud uvijek mora imati mogućnost naložiti takvo preispitivanje ako izvorna ocjena do tada nije ispunila standard utvrđen člankom 6. stavcima 3. i 4. tako da prijeti značajno pogoršanje staništa ili uznemiravanje vrsta jer, u slučaju takve prijetnje, članak 6. stavak 2. zahtijeva od država članica da poduzmu odgovarajuće korake kako bi se izbjeglo pogoršanje i

12 — U skladu s člankom 1. točkom (e) Direktive o staništima, stanje očuvanosti prirodnog staništa znači zbroj utjecaja koji djeluju na prirodno stanište i njegove tipične vrste koji bi mogli ugroziti njegovu dugoročnu prirodnu rasprostranjenost, strukturu i funkcije kao i dugoročni opstanak njegovih tipičnih vrsta.

13 — Vidjeti točku 34. ovog mišljenja i navedenu sudsku praksu.

uznemiravanje. Isto bi vrijedilo i da u izvornoj ocjeni nije bio jasno prepoznat utjecaj koji bi projekt mogao imati na staništa i vrste na području, pri čemu bi moguće postojanje takve prijetnje ostalo neutvrđeno. Čini se da bi u svim tim okolnostima preispitivanje izvorne ocjene moglo biti odgovarajući korak koji treba poduzeti, iako bi trebalo predvidjeti i ostale mogućnosti. Primjerice, vrlo konkretna prijetnja mogla bi biti na odgovarajući način otklonjena prikladnom, ali jasno ograničenom preventivnom mjerom ili bi inače situacija mogla biti takva da se samo prikladnim korakom moglo u cijelosti poništiti izvorno odobrenje i naložiti provođenje potpuno novog postupka za davanje ocjene.

Drugo pitanje: Potreba za poštovanjem članka 6. stavaka 3. i 4. Direktive o staništima u a posteriori preispitivanju kada su te odredbe već upotrijebljene kao osnova za prethodnu ocjenu

50. Drugo pitanje suda koji je uputio zahtjev pretpostavlja da su okolnosti takve da se preispitivanje utjecaja projekta zahtijeva u skladu s člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima. Ono također pretpostavlja da je u provođenju početne ocjene nadležno tijelo nastojalo poštovati odredbe članka 6. stavaka 3. i 4. U takvim okolnostima taj sud pita je li to tijelo vezano potonjim odredbama kada provodi svoje preispitivanje.

51. U tom se pogledu slažem s Freistaatom Sachsen i Komisijom da ne može postojati razlog da se bilo kakvo značenje pripíše ciljevima ili namjerama tijela kada provodi svoju početnu ocjenu.

52. Iz odgovora koji predlažem dati na prvo pitanje proizlazi da se prilikom odluke o potrebi za preispitivanjem može primijeniti samo objektivni kriterij: je li početna ocjena bila u cijelosti u skladu s člankom 6. stavkom 3. (i, ovisno o slučaju, člankom 6. stavkom 4.) Direktive o staništima i, ako to nije bila, jesu li nedostaci bili takvi da predstavljaju prijetnju u obliku značajnog pogoršanja staništa ili uznemiravanja vrsta ili su doveli do toga da je vjerojatnost takve prijetnje ostala neutvrđena?

53. Međutim, iz sudske prakse proizlazi da bilo kakvi zahtjevi određeni Direktivom o staništima u vezi s takvim preispitivanjem jesu oni iz članka 6. stavka 2., a ne (barem izravno) oni iz članka 6. stavaka 3. i 4. Čini se da bi zahtijevanje strogog poštovanja potonjih odredaba samo na temelju namjere na kojoj se temelji početna ocjena bilo suprotno načelu pravne sigurnosti koje je Sud naglasio u tom pogledu¹⁴.

54. No, ako bi se takav zahtjev nametnuo ne na temelju Direktive o staništima, nego na temelju nacionalnog prava ili upravne prakse¹⁵, to ni na koji način ne bi moglo biti u suprotnosti s odredbama članka 6. te direktive jer je razina zaštite koja se želi osigurati i stavkom 2. i stavkom 3. članka 6. ista. Stoga se argument Grüne Lige Sachsen – da, kada su u svojoj početnoj ocjeni jednom nastojala poštovati zahtjeve iz članka 6. stavaka 3. i 4., tijela te zahtjeve moraju poštovati u *a posteriori* preispitivanju – ne može bez zadržke odbiti ako je zasnovan na nacionalnom pravu. Sve što se može reći jest da se to ne može izvesti iz same Direktive o staništima.

55. Što se tiče te direktive, kako je Sud tumači, relevantni su zahtjevi oni iz članka 6. stavka 2. i na njih se odnosi treće pitanje. Međutim, u ovom bih stadiju istaknula da, ako bi se pokazalo da je odgovarajući korak koji se morao poduzeti na temelju članka 6. stavka 2. bio poništenje prvotnog odobrenja i nalog za provođenje potpuno novog postupka, tada bi takav postupak, koji bi se u pravilu pokrenuo nakon što je područje uvršteno na popis područja od značaja za Zajednicu, nužno morao biti izravno u skladu s člankom 6. stavcima 3. i 4.

14 — Vidjeti osobito presudu Komisija/Austrija, C-209/04, EU:C:2006:195, t. 57. i navedenu sudsku praksu.

15 — Vidjeti točke 10. do 12. ovog mišljenja. Sud je prihvatio da nacionalna upravna tijela mogu biti vezana općom praksom kada primjenjuju pravo Unije – vidjeti presudu The Rank Group, C-259/10 i C-260/10, EU:C:2011:719, t. 62. i navedenu sudsku praksu.

Treće pitanje: Zahtjevi određeni člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima za a posteriori preispitivanje i datum na koji bi se preispitivanje trebalo odnositi

56. Prije svega primjećujem da je za planove ili projekte koji prilikom usvajanja nisu obuhvaćeni dosegom članka 6. stavaka 3. i 4. Direktive o staništima Sud jasno naveo da „nije isključeno da se država članica, analogijom u skladu s derogacijskim postupkom predviđenim u članku 6. stavku 4. [Direktive o staništima], u [nacionalnom] postupku ocjenjivanja utjecaja na okoliš plana ili projekta koji može u znatnoj mjeri utjecati na očuvanje područja, a koji je propisan nacionalnim pravom, može pozvati na razlog od javnog interesa te da država članica može, ako su u bitnome zadovoljene pretpostavke propisane ovom posljednjom odredbom, dopustiti bilo koju aktivnost koja nastavno više ne bi bila zabranjena stavkom 2. tog članka. Međutim, da bi se moglo provjeriti jesu li ispunjene pretpostavke iz članka 6. stavka 4. [Direktive o staništima], utjecaji koj[e] će imati plan ili projekt prvo se trebaju analizirati u skladu s člankom 6. stavkom 3. te direktive“¹⁶.

57. Čini mi se da vrsta situacije na koju se Sud poziva u toj sudskoj praksi uvelike odgovara novoj ocjeni provedenoj u listopadu 2008. u predmetu u glavnom postupku, kao što je opisao sud koji je uputio zahtjev, jer su se tom novom ocjenom poštovala odredbe članka 6. stavka 4. Direktive o staništima i potvrdilo odobrenje planova, uz odstupanje, na temelju kompenzacijskih mjera koje se trebaju poduzeti.

58. U tim okolnostima čini se da iz sudske prakse Suda nužno proizlazi da je, iako je potreba za preispitivanjem ili novom ocjenom u listopadu 2008. možda izravno slijedila iz članka 6. stavka 2. Direktive o staništima, taj postupak morao ispunjavati sve zahtjeve iz članka 6. stavaka 3. i 4.

59. Međutim, to ne može biti slučaj u svim okolnostima zbog razloga usporedivih s onima koje sam prethodno iznijela, osobito u točki 48. Mogu, primjerice, postojati situacije u kojima je preispitivanje potrebno u skladu s člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima, kako bi se samo provjerilo da se koracima koje se mora poduzeti u skladu s tim stavkom doista izbjegava bilo kakvo pogoršanje staništa ili uznemiravanje vrsta u smislu te odredbe, ali je nova ocjena o utjecajima projekta u smislu članka 6. stavka 3. nepotrebna i odstupanje na temelju članka 6. stavka 4. ne dolazi u obzir.

60. Drugi problem koji se mora razmotriti u kontekstu ovog pitanja jest onaj datuma u odnosu na koji bi se preispitivanje trebalo provesti. Je li se u ovom slučaju u novoj ocjeni trebalo uzeti u obzir stanje očuvanosti područja i utjecaj projekta mosta kakvi su bili i kako ih se moglo utvrditi u 2003. ili 2004., kada je provedena izvorna ocjena i izdano odobrenje planova, ili u 2008., kada je provedena nova ocjena i do kada su počeli radovi na mostu? Očito je da bi odabrani datum mogao utjecati na ishod nove ocjene.

61. Smatram da odgovor proistječe iz prirode obveza određenih člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima, odredbe na temelju koje bilo koje ispitivanje ili nova ocjena mogu postati potrebni u okolnostima kao što su one u glavnom postupku. Te se obveze odnose na trajan nadzor dotičnog područja te koraci koji se moraju poduzeti radi izbjegavanja pogoršanja staništa ili uznemiravanja vrsta mogu biti samo oni koji su odgovarajući u trenutku kada se poduzimaju s obzirom na taj trajni nadzor.

62. Ako bi se saželo ponešto drukčijim riječima: ako je u okolnostima u glavnom postupku bilo potrebno preispitivanje početne ocjene, potreba za tim preispitivanjem proizlazila je iz članka 6. stavka 2. Direktive o staništima te ga je stoga trebalo zasnovati na situaciji kako se razvila do tog datuma (2008.), no ako je preispitivanje dovelo do odstupanja na temelju članka 6. stavka 4., morali su se poštovati svi zahtjevi iz članka 6. stavka 3.

16 — Vidjeti presudu Cascina Tre Pini, C-301/12, EU:C:2014:214, t. 34., u kojoj je navedena presuda Komisija/Španjolska, C-404/09, EU:C:2011:768, t. 156. i 157.

Četvrto pitanje: Relevantnost činjenice iz glavnog postupka da je projekt završen jer je odobrenje planova bilo pravomoćno i izvršno

63. Četvrto pitanje suda koji je uputio zahtjev polazi od toga da ne samo da je preispitivanje početne ocjene bilo potrebno nakon što je područje uvršteno na popis od značaja za Zajednicu već i da preispitivanje koje je stvarno provedeno 2008. nije u cijelosti ispunilo zahtjeve iz Direktive o staništima. Taj sud želi znati mora li se u ovom stadiju, kada je most dovršen i otvoren za promet, uzeti u obzir činjenica da su, prije nego što su radovi počeli i prije nego što je preispitivanje provedeno, bila iscrpljena sva moguća pravna sredstva dostupna na temelju nacionalnog prava, tako da je odobrenje planova do tada bilo konačno. On osobito želi znati može li ta činjenica utjecati na valjanost odstupanja u skladu s člankom 6. stavkom 4. te direktive.

64. Prije svega, ne čini mi se zamislivim da se činjenica da je odobrenje planova postalo pravomoćno prema nacionalnom postupovnom pravu može na bilo koji način upotrijebiti za ograničavanje potrebe postupanja u skladu s člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima. Da je tako, učinkovitost Direktive bila bi dovedena u pitanje te bi bili mogući različiti standardi u različitim državama članicama, što je potpuno proturječno cilju uspostavljanja i održavanja „koherentne europske ekološke mreže posebnih područja očuvanja“. Zahtjevi te direktive moraju se uvijek primjenjivati na isti način u svim državama članicama.

65. Osim toga, člankom 6. stavkom 2. Direktive o staništima utvrđene su trajne obveze. Čak i kada je odobrenje planova izdano u okviru postupka koji je u cijelosti u skladu s člankom 6. stavcima 3. i 4., države članice moraju i dalje poduzimati odgovarajuće korake kako bi se izbjeglo pogoršanje staništa i uznemiravanje vrsta. To mora vrijediti *a fortiori* kada postupak nije bio u cijelosti usklađen i treba ga ispraviti. Iako je pravna sigurnost kao sastavni dio pravomoćnog odobrenja planova vrlo bitan čimbenik, on ne može prevagnuti nad potrebom za trajnim nadzorom i trajnim mjerama izbjegavanja. Umjesto toga i ovisno o okolnostima, ona može dovesti do potrebe za obeštećenjem onih koji su imali legitimna očekivanja od tog odobrenja te na temelju toga pokrenuli projekt.

66. No, problemi istaknuti u okviru ovog pitanja su širi. Ne radi se samo o tome da je odobrenje planova postalo pravomoćno u glavnom postupku, nego i o tome da je most izgrađen (uz posljedično pogoršanje staništa i uznemiravanje vrsta, iako je utvrđeno da je to bilo opravdano iz važnih razloga od prevagajućeg općeg interesa) te je otvoren za promet (uz moguć trajan utjecaj na staništa i vrste). U tom kontekstu sud koji je uputio zahtjev iznosi pretpostavku da utvrđenje da su izvorna ocjena i preispitivanje pogrešni može dovesti do poništenja odobrenja planova uz dalekosežne posljedice, ekološke i gospodarske, ako se zaključi da bi most trebalo srušiti.

67. Ako se ta pretpostavka pokaže točnom, trebalo bi se razmotriti koji bi se koraci morali poduzeti u skladu s Direktivom o staništima.

68. Ti bi koraci trebali biti „odgovarajući“ u smislu članka 6. stavka 2. Direktive o staništima. Njih bi trebalo utvrditi na temelju sadašnje situacije. Drugim riječima, bilo bi potrebno uzeti u obzir činjenicu da je most izgrađen te odvuđeni ekološke posljedice ostavljanja tog mosta na mjestu (i u pogonu) u odnosu na njegovo zatvaranje (ili ograničenje njegove uporabe) ili čak uklanjanje. Ti bi koraci trebali biti oni kojima bi se u najvećoj mogućoj mjeri *izbjeglo* pogoršanje staništa i uznemiravanje vrsta. Međutim, ako se pogoršanje ili uznemiravanje već dogodilo, trebalo bi uzeti u obzir i zahtjev iz članka 4. stavka 4. Direktive o staništima kako bi se utvrdili prioriteta za održavanje *ili obnavljanje* povoljnog stanja očuvanosti staništa ili vrsta kao i zahtjeve za upravljanje određene člankom 6. stavkom 1.

69. Potpuno je uvjerljivo da bi takvo odvagivanje interesa i prioriteta dovelo do stajališta da bi most trebalo ostaviti na mjestu uz odgovarajuće korake za izbjegavanje i mjere upravljanja. No, ako to ne bi bilo posrijedi, svaki bi se prijedlog za rušenje, prema mojem mišljenju, smatrao, baš kao što se i izvorni prijedlog za gradnju mosta smatrao, kao „svaki plan ili projekt koji nije izravno povezan s upravljanjem područjem ili potreban za njegovo upravljanje, ali bi na njega mogao imati značajan utjecaj“ u smislu članka 6. stavka 3. Direktive o staništima te bi sam morao biti podvrgnut ocjeni koja se zahtijeva tom odredbom prije nego što bi se mogao provesti.

70. Međutim, složila bih se s Komisijom da pri odvagivanju različitih mogućnosti ekonomski trošak, primjerice, rušenja mosta i obeštećenja nositelja projekta u načelu nije od značenja. Iako se isti „važni razlozi prevagujućeg javnog interesa“ na koje se pozvalo u početnoj ocjeni i dalje mogu iznijeti ako se primjenjuje članak 6. stavak 4. Direktive o staništima, oni se ne mogu pojačati očitim javim interesom uštede troškova (i u svakom slučaju takav se interes ne bi mogao smatrati važnim ako bi trebalo primijeniti drugi podstavak članka 6. stavka 4. u slučaju prioritarnog prirodnog stanišnog tipa i/ili prioritarnih vrsta). Zauzimanje tog pristupa značilo bi davanje prednosti projektima štetnima za okoliš samo zbog toga što je bilo preskupo ispraviti propust da se u potpunosti poštuju zahtjevi Direktive.

Zaključak

71. S obzirom na sva prethodna razmatranja, smatram da bi Sud na prethodna pitanja koja je postavio Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) trebao odgovoriti na sljedeći način:

U okolnostima u kojima je plan ili projekt neizravno povezan s upravljanjem područjem Natura 2000, ali koji bi na njega mogao imati značajan utjecaj, odobren nakon što je Komisija obaviještena o području, no prije nego što je ono uvršteno na popis područja od značaja za Zajednicu, na temelju ocjene utjecaja provedene također između tih datuma, a radovi na projektu nisu počeli do uvrštavanja područja na popis, odredbe Direktive Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore treba tumačiti kako slijedi:

1. Kada je postupak početne ocjene i izdavanja odobrenja bio u cijelosti u skladu s člankom 6. stavcima 3. i 4. te direktive, članak 6. stavak 2. kao opće pravilo ne zahtijeva provođenje preispitivanja tog postupka, no promjena u okolnostima u području ili pojedinostima projekta može dovesti do potrebe za preispitivanjem ocjene s obzirom na promijenjenu situaciju, kao odgovarajućim korakom za izbjegavanje pogoršanja staništa ili uznemiravanja vrsta. Ako početni postupak nije bio u skladu s člankom 6. stavcima 3. i 4., preispitivanje predstavlja odgovarajući korak koji se zahtijeva člankom 6. stavkom 2. ako su nedostaci u postupku bili takvi da predstavljaju prijetnju u obliku pogoršanja staništa ili uznemiravanja vrsta ili su doveli do toga da nije utvrđen utjecaj projekta na staništa ili vrste.
2. Činjenica da su tijela koja provode početni postupak nastojala postupati u skladu s člankom 6. stavcima 3. i 4. Direktive 92/43 ne stvara obvezu na temelju te direktive da se postupa u skladu s istim odredbama u *a posteriori* preispitivanju tog postupka, no nije nespojivo s tom direktivom da se takva obveza izvede iz nacionalnog prava.
3. Kad je preispitivanje početnog postupka odgovarajući korak koji se zahtijeva člankom 6. stavkom 2. Direktive 92/43, to se preispitivanje mora temeljiti na situaciji koja postoji u vrijeme kada se to preispitivanje provodi. Kad ono dovede do analogne primjene odstupanja u skladu s člankom 6. stavkom 4. te direktive, njime se također moraju poštovati svi zahtjevi iz članka 6. stavka 3.
4. Kad se potom pokaže da je takvo preispitivanje manjkavo, nakon što je projekt dovršen, činjenica da je odobrenje postalo pravomoćno i ne može se više pobijati na temelju nacionalnog prava nije od značenja pri određivanju koraka koji se moraju poduzeti u skladu s Direktivom 92/43. Ti

koraci moraju biti takvi da se izbjegne daljnje pogoršanje staništa ili uznemiravanje vrsta unutar područja u skladu s člankom 6. stavkom 2. te direktive, trebaju biti namijenjeni, kada je prikladno, obnavljanju povoljnog stanja očuvanosti te, ako uključuju demontiranje dovršenog projekta, moraju podlijegati ocjeni u skladu s člankom 6. stavkom 3. U potonjem slučaju ekonomski trošak rušenja ne može predstavljati važan razlog prevagujućeg javnog interesa u smislu članka 6. stavka 4.